

Mats Sjölin

Reserapport ICOM's generalkonferens i Rio de Janeiro

För att veta om en apelsin är god måste man skala den.

Museu de Favela, Rio de Janeiros historia och gentrifiering

Uttrycket ”att få veta om en apelsin är god måste man skala den” används av invånarna själva för att förstå de så mytomspunna kåkstäderna i Rio. Det var därför CAMOC (Collections and Activities of Museums of Cities) deltagarna erbjöds ett särskilt besök på Museu de Favela under ICOM's generalkonferens. På CAMOC's årsmöte beslöt man även att planera för att 2014 års CAMOC konferens skulle kunna förläggas till Göteborg.

Favelorna i Rio är i ständig förändring. I en av dessa favelor spelar Museu de Favela en viktig roll. Museet är lokaliserat högt upp i favelan längs sluttningarna på berget Cantagalo precis ovanför Copacabana, mellan stadsdelarna Ipanema, Copacabana och Lagoa. På ett 12 hektar stort område finns omkring 5300 hus vars historia går tillbaka till 1907. Det är en av de mindre av de mer än 700 favelorna i Rio med omkring 20 000 invånare. Uppskattningsvis bor mer än en miljon av Rios 12 miljoner invånare i en favela. I de ofta attraktiva lägena byggs även nytt. Det sägs att en mindre ny eller nyrenoverad favelalägenhet kan kosta upp emot en halv miljon svenska kronor. Men renoverade hus erbjuds även med subvention till de tidigare innehavarna.

Begreppet favela har sin egen historia. Termen dyker först upp i portugisiska lexicon under 1800-talet och syftar då på ett vanligt träd i Bahiaområdet, nordost om Rio. Den allmänt accepterade historien om tillkomsten av favelorna är att under Canuda kriget (1895 - 1896) bodde regeringstrupperna bland favelaträden i Bahia. Efter kriget marscherade de segrande soldaterna till Rio för att kräva ut sin lön. De slog sig ner på det berg som senare kom att kallas "Morro de Favela". Canuba krigets historieskivare skildrar kriget som en konflikt mellan människorna boende vid kusten och de som bodde i inlandet. En konflikt mellan vad man då såg som de kultiverade och de okultiverade och kan tolkas som hur livet i favelan skulle skilja sig från det moderna stadslivet. Det är dock först på 1950- och 1960-talen som de boende i favelorna kom att identifieras med begreppet favelado. Från början beskrev begreppet en person knuten till plats men kom senare att beteckna en social position och då i negativ betydelse.

Intresset för favelan som företeelse började då arkitekter, journalister, sociologer och antropologer på 1950- och 1960-talen började studera livet i favelorna i syfte att förändra villkoren för favelados. Genom att generalisera livsvillkoren i favelorna skapade forskarna en stereotyp som bortsåg från de stora skillnaderna inom och mellan favelorna. Fortfarande idag när man skriver och pratar om favelorna är det i singularis. I det växande antalet publikationer om favelorna tillskrevs dessa människor vissa egenskaper och en särskild och oföränderlig livsstil. Invånarna ansågs vara lata, svarta okvalificerade arbetare. Stereotypen bet sig fast trots att antalet favelor ökade och

förändrades när Rio under 1980-talet expanderade söder ut. Den växande medelklassen etablerade sig i nya bostadsområden och trängde undan de som redan bodde där.

Favela museets utvecklingsarbete har skett i nära samarbete med ICOM/CAMOC. 2012 ordnades en workshop om hur man skulle inkludera fler från området i museets arbete. Det är ett exempel på internationellt samarbete om att inkludera fler berättelser i stadens historia och som berör många städer idag. Det finns stora möjligheter att lära av varandra.

Museu de Favela (MUF) är i huvudsak ett utomhus museum som startade 2008. Deras mission är att skapa framtidstro och förvandla favelan till ett internationellt kulturturismål genom att berätta om framväxten av Rios favelor. En historia om sambans ursprung, immigrationen och vad man kallar den svarta kulturen. Målgrupperna är huvudsakligen två. Museet riktar sig dels till favelados och dels till besökarna till favelan.

Arbetet tillsammans med favelados går ut på att fånga upp den muntliga historien och dokumentera områdets förändring. Den muntliga historien förmedlas på olika sätt till den yngre generationen. Här spelar sambaskolan en viktig roll. Genom musiken och dansen förmedlas favelans erfarenheter med målet att varje år delta i karnevalen. Rioarnevalen har varje år olika tema där Brasiliens historia tolkas och presenteras. Favelans historia skildras även i muralmålningarna i området som riktar sig till både favelados och till besökarna. Museet anordnar guidade vandringar genom favelan för både turister och Riobor. Favelavandringarna är en historisk berättelse om stadsdelen. Om fotboll, samba och barbecue.

Museets logotyp sammanfattar hur de olika tidigare konkurrerande kvarteren inom favelan har börjat att samarbeta. Olika kvarter har olika namn som Påfågeln, Lilla Påfågeln och Tuppen. Då de tre började samarbeta bildade det grunden för museet. Det var tack vare fotbollen, barbecuen och samban som de olika kvartersgängen kunde samlas under en hatt. Det är i alla fall en berättelse som en muralmålning förmedlar.

MUF lyckas delvis tvätta bort den romantiska och många gånger exotiska bilden av favelados. En stereotyp som forskare en gång etablerade, som fördes vidare och är svår att förändra. Den återkommer även delvis i MUF's egna berättelser med den skillnaden att det som först beskrevs som ett problem har blivit mer till en möjlighet. Man har vänt utifrånperspektivet till att själv tolka och nyansera sin verklighet. Men föreställningar om dom andra är djupt rotade. En problematik som inte är unik för Rio. Favelor finns även i Sao Paulo och i övriga Brasilien. I USA går dessa kåkstäder under beteckningen Hooverville efter presidenten Herbert Hoover som ansågs ha orsakat utanförskapet och hemlösheten under 1930-talets depression. Vi möter även utanförskap i svenska städer och föreställningar om människorna som bor där. Här kan museer spela en viktig roll genom att skala apelsinen och låta smaka på innehållet.